

נחל ציץ / נתן אלתרמן

1

מנגד, בריחוק ובמובדל, התכווצו מישטח הירק וציבורי-הגגות של שדה-בוקר. ואילו כאן
עמדו מיבני המידרשה חשופים בתוך המרחב החשוף. בכל החלונות נשקפה השממה הבוהקת,
האחת, כמו קלסטר-פנים אחד, החוזר ונשנה ומזדקר אל מולך בכל אשר תפנה.
אור היום היה עדיין מאונך כמעט, אור צהרים, והאוויר היבש, החד, נצנץ ורשרש בלאט,
כנייר זכוכית.

נוף ראשוני זה הוא כיום תחנת-חייו של האיש בן השמונים ושלוש. תמיד חתן-בראשית.
עשרות השנים הגדושות, הנושאות עומס נדיר של מאבקים ומרורים והישגים, נשארו
מאחור. רחקו כמו הארץ הנושבת, רחקו כמו הערים והכפרים, כמושבות יהודה וכמרומי הגליל.
ועכשיו, אחרי כל אלה, בתחנה הזאת, כמו אין הבדל בין שממה זו שמסביב ובין בדידות
של ימים ולילות ראשונים בסג'רה של אז.

פרט לכמה קווים של שוני שנוספו בינתיים, כגון תקומת המדינה, שהאיש הזה נאבק
עליה בהיותה נקראת עדיין לא מדינת ישראל אלא תכנית-בילטמור, וכגון תקומת צה"ל הנלחם
עכשיו על גבולותיה העשנים.

ועוד ענינים אחדים, שאין דומה להם, אך אין די בהם.
שכן הריקות שכאן, מסביב, כמו רק הוסיפה תבענות וחומרה, והכל שוב כמו לפני
התגשמות, כמו על סף, וקומץ האורחים, שנתכנס כאן, לא השמיע נאומים, רק דברי-ברכה קצרים
לפני הארוחה. ועם ערב שרה מקבלת תלמידים ותלמידות שיר יום-הולדת. שיר של התחלה. של
כיתה אל"ף.

2

שעה שמדברים על בדידותו של בן־גוריון כיום יש לדעת שאין היא חדשה עמו. היא היתה נחלתו גם בתוך תוכם של המאבקים הגדולים, והיו ימים, אך בתוך סערות כינוסים ופולמוסים ורוב עם, שבהם היתה בדידות זו טראגית יותר משהיא כיום, שכן המאבק על המדינה, במשך שנים על שנים שלפני תקומתה, היה נטוש לא רק נגד אויבים דורשי רעה, אלא גם נגד בעלי מיטב הערכים המתקדמים, בעלי רחבות־דעת והומאניזם ושלילת אוואנטוריזם פוליטי, בעלי נוסחות שפיון וכחון, אשר רעד־פלצות עובר בך לרגע בחשך כיום כי בכך יכלו להכריע ולחתוך גורל. וכאז כן גם עתה אין בדידותו בדידות פאסיבית של סיבות שנוצרו מאליהן, אלא היא פרי רצון ומחשבה־תחילה. זו בדידות אשר תקיפות שבה רבה מעצבות שבה.

שכן עיקרה אינו בכך שמספר האורחים מן הצפון, לחגיגה זו, היה מועט מכפי הראוי, אלא בכך שהשממה מסביב היא רבה מכפי הראוי, ומפני שהוודאיות החדים, וההרים לטושי־הכיפות, הם דממה נחושה ומפני שהכל כאן מעיד, בשתיקה אכזרית, כמה הרבה יש עוד לעשות כדי שההישגים העצומים שבעורף יוסיפו להתקיים.

כן, זה העיקר. לא הקרע שבינו ובין צמרת מפא"י־לשעבר, אלא הרווח־הריק בינו ובין אלפי יושבי הארץ, שלא הלכו אחריו למידבר, בינו ובין התפוצות אשר לא נעו במשך כל עשרים השנים שמאז קום המדינה, ומי כמוהו יודע שאין מדינה זו אלא היאחזות ראשונה, על אף כל משמעותה החותכת חיים לאומה.

וכמו כדי להזכיר טעם־בראשית של הווה זה שמסביב, ישב אל שולחן הארוחה, בין האורחים הספורים, גם הרצפלד. ישב כשורש עתיק ומעוקל ומצולק. רגע אחד ניסה אפילו לשיר, כמו בעת עליה־על־הקרקע, אך הפסיק. ורק נחיריו כמו רטטו עדיין, מבעד לעייפות הגוף, למראה השממה הנהדרת, הראשונית, המושלמת, המוגשת כאן לאומה מחדש כמתת כבירה.

מעטים שרדו כיום מאותה חבורה של חלוצים ראשונים, של אותם היפּר־ביטניקים ואולטרה־היפּיס אשר לדברי ימי ישראל, שהפכו את גורל העם על פיו, בקומם עם ראשית המאה להתנער מקשרי חברה וזכויות־אבות כדי להטיל על שכמם עול כבר ששיעורו לא ידעו עדיין לא הם ולא אבותיהם. עמלם לא היה שווא. הם הניחו אחריהם גם חותם שלא יימחה לעולם וגם ממשיכים שאינם פחותים מהם, לא לשרשיות ולא לכוח ולא לכשרון־המעשה המופלא. האיכות קיימת בהחלט. רק הכמות, הכמות אינה מספקת. המיספר. גם כיום הוא מועט מכפי הצרכים וכיום עשוי פער זה לקבוע שבעתיים מחמת דחיפות המשימות וחריפות הנסיבות העלולות שלא לחזור.

לכן, שעה שמקהלת בית־הספר שרה בתוך השממה הזאת "יום־הולדת לבן־גוריון", היתה בשיר הזה לא בדידותו של איש, אלא בדידותם השוברת־לב של דברי ימי ישראל, הנצורים, הנלחמים, היודעים, על אף הכל, כי פה, על סף הריקות הזאת, רק מקהלת־קולות זו, ודומיותיה, הן הערובה לעתיד והן התוכן האמיתי והחי של קורותינו.

לפני למעלה מחמישים שנה, באדר תרע"ח, פירסם בן-גוריון מאמר בשם "גבולי ארצנו ואדמתה". איני יודע אם יש בגנזי המאמריסטיקה הציונית "הנכספת", המשיחית כמעט, של אז, מיסמכים רבים כמיסמך הזה, שבו הכותב אינו רק "מהרהר" בדברים, אלא מש אותם בכל חושי גופו ורוחו. "מתוך מוקדמות הבל של תמרות העשן ושל אימות המלחמה – כך הוא אומר – כבר נשקפת תקוות השלום נושא-הגאולה – ואנו עומדים עכשיו לפני השאלה: ארץ-ישראל מהי? מה הם תחומי הארץ שאנו דורשים בתור אחוזתנו הלאומית? היכן הם גבולותיה המפרידים בינה ובין שכנותיה מסיביב? מה הם חבלי-הארץ הראויים וצריכים להיקרא בשם ארץ-ישראל, שמהם תיבנה מדינת-היהודים המחודשת?"

מאמר מופלא, משונה לגבי אוירת הימים ההם, רצוף כולו אסמכתות של מיספרים, של נתונים גיאוגראפיים, אֶתְנוֹגְרָאפִיִּים, פוליטיים, ובו אתה מוצא כי "הדעה הנשמעת, אף בקרב ציונים, שעבר-הירדן אינו ארץ-ישראל, נשענת על אידיעה בתולדות הארץ וטבעה", ולהלן: "אין ארץ-ישראל בלא המישור המואבי, גלעד ובשן, כשם שאין ארץ-ישראל בלא יהודה ושומרון וגליל. כולם הם ארץ אחת, ארץ היהודים".

אין אני מביא כאן דברים אלה כהנחיות ל"שרטוט מפות". אני מביא אותם כרקע למשמעות דבריו של בן-גוריון, שקבע, לאחר מלחמת-ששת-הימים, כי למען שלום-אמת הוא נכון לוותר על כל השטחים שנוספו, פרט לירושלים ורמת הגולן.

דברים אלה הדהימו, לא משום שהשלום האמיתי אינו שווה לתת בעדו מחיר "מופרז" זה או אחר. שלום-אמת הוא תכלית שראוי ליתן בעדה אפילו את כל המדינות וכל חלוקות-הגבולים שבעולם וכל הפרדות לממלכות ועצמות. לא "גובה המחיר" הפתיע, אלא הפתיעה הסיטואציה המלאכותית שבה הוצבה הברירה הזאת, שבה העם כאילו מטיל על שולחן המשא-ומתן, מראש וקודם-כל, את הארץ שהוא קורא לה מולדת היסטורית לאחר שהיא נמצאת בידיו בפעם הראשונה ואולי האחרונה. הפתיעה ההפרדה בין שאלת השלום האמיתי ושאלת הארץ השלימה, בעוד הכל מעיד כי רק צירוף שתי המהויות הללו יחד עשוי להבטיח את שתיהן.

ואף-על-פי-כן, דווקא משום חומרתם של דברים אלה צריך שנראה את טיבם כמו שהוא, ולא מפני שאני סבור כי ההסבר עשוי לבטל את משמעותם. דברים אלה יש להם גם משמעות עצמית, שאינה תלויה בשום קונטקסט, והיא משמעות מסמרת עצמית, שאינה תלויה בשום קונטקסט, והיא משמעות מסמרת שיער. אך שעה שאנשי שטחים-תמורת-שלום מנפנים בהם כראיה, יש להזגיש בכל תוקף כי תהום רובצת בין משמעות דיבוריו של בן-גוריון ובין התפיסה

המדינית המקובלת על ישראל, זו שעמלה לנטוע בהכרת האומות, במשך שנתיים גורליות אלו, שעמידתנו בשטחים אינה אלא עמידת כובשים בטריטוריות ערביות, המוחזקות בידינו כפקדון עד ל"הסדר המדיני".

4

הבדל מהותי זה בין שתי התפיסות הוסבר והומחש מאז כמה וכמה פעמים, אך דיינו אם ניטול דבריו של בן-גוריון בפני עתונאי לונדון לפני כמה חדשים. באותה מסיבה שלל בן-גוריון מכל וכל את מושג "החזרת השטחים" דברים אשר שייכים לנו – כך הדגיש – אין מחזירים, אלא רק מנדבים, אם יש טעם לכך. "אנחנו אף פעם לא שכחנו שזוהי ארצנו ואף פעם לא ויתרנו עליה. - - ואף-על-פי-כן היינו מוכנים לוותר על זכותנו לפי גבולות החלוקה למען השלום. גם עתה זוהי השאלה העיקרית. למען השלום אנו מוכנים לוותר על חלק מזכותנו".

כן, מאחר שהויכוח היהודי על ארץ-ישראל עודנו כיום רק ויכוח עיוני בשאלת זכותנו המוסרית לבעלות מדינית על הארץ, הרי שההבדל בין תפיסתו של בן-גוריון ותפיסתם של אנשי שטחים-תמורת-שלום, הוא הבדל של עיקר. הבדל בין דבר והיפוכו. אך מבחינה מעשית יש עיקר גדול מזה והוא – שבן-גוריון גורס התישבות בכל השטחים המוחזקים, התישבות דחופה, שלימה, בלי סייגים ובלי שהיות. ודבר זה הוא כיום הביטוי האחד, הממחיש את זכותו של העם היהודי לראות את יהודה והשומרון לא כפקדון מידי חוסיין, עד להסדר, אלא כמורשת היסטורית, מדינית, אשר תושביה הערביים ייהנו בה מכל הזכויות, פרט לזכות הקמתה של מדינה ערבית, נוספת על אלו המשתרעות על פני שטח גדול משטחה של אירופה כולה.

5

כן, זה העיקר. כל ויכוחינו על ארץ-ישראל זו עשויים להתחיל להישמע כמרחפים בעולם התווה אם לא יתחדשו תנופת ההתישבות והעליה, ולוא בהיקף המשתווה לפחות במשהו לתביעות הזמן הזה.

ההפסק שבא בשני עיקרים הללו, אחרי תקומת המדינה, היה ראש מעייניו ודרישותיו של בן-גוריון, בתקופת כהונתו כראש-ממשלה, ואז חברו כל דורשי טובתה של הציונות לשים דבריו ללעג.

הפסק זה של עליה והתישבות הוא בבחינת ניתוק שהתחולל פתאום במהלך החזיון, כמין שתיקה, שבה מחכים הצופים לרפליקה הבאה, וזו אינה נאמרת, ותחילה הקהל תוהים שמא זו כוונת המחבר והבמאי, אך ככל שהפאזזה מתארכת ומתמשכת, הולך ומתגנב חשש בלב, שאולי אירעה איזו תקלה במהלך החזיון... והוא עשוי להיקטע באמצע.

משום כך היתה דממת השממה הנחושה של הנגב, באותו יום שנטה לערוב, דריכות של קשב, של צפיה, ומשום כך צלצל באותו שיר יום-הולדת שבפי מקהלת התלמידים צליל נוקב ובודד, אך גם רב אמונה והבטחה.

ואחר-כך החל החושך יורד. בחפזה, בלי חצאי-גוונים, בלי ניואנסים, בלי דקויות שאין להן מקום. והצלקת העתיקה של נחל צין הלכה ונתמלאה אופל ורק סלעי-השוליים העליונים עוד נוצצו חדים ובוטים בשמש השוקעת, באור בוהק שבעתיים, כמו לעת זריחת החמה.